

2011. 07. 10., vasárnap

[cikk](#) » [zenei írások](#)

Mahler: Lieder eines fahrenden Gesellen

[MusiciansWho](#) - 2011. július 07., csütörtök 23:28

... avagy egy cím, és ami mögötte van - Varga Ildikó Rita Anna tollából

2010 után 2011-ben is Gustav Mahler-t ünnepli a zenevilág. A kétségkívül – több szempontból is – nagy jelentőségű és úttörőnek számító zeneszerző 1860. július 7-én született és 1911. május 18-án hunyt el.

Rengeteg – jobbnál jobb – tanulmány, doktori értekezés és cikk jelent meg mind születésének 150 éves évfordulója, mind halála bicentenáriumának okán, én mégis csupán egy munkára szeretném felhívni a figyelmüket, egy olyanra, amely minden eddiginél bővebben és érdekfeszítőbben tárja fel Gustav Mahler zenéjének eddig rejtve maradt összefüggéseit. A kétkötetnyi munka sajnos még nem kapható Magyarországon, de álljon itt a pontos cím a megszállott Mahler rajongók számára: Peter Revers - Oliver Korte: „Gustav Mahler. Interpretationen seiner Werke”, azért is, mert az említett munka fontos kiindulópontja volt az alatt – tollamból származó – „szösszenetnek”.

És hogy mi a köze Revers professzor könyvének a dolgozatom címéhez? A kötet alcíme: „Interpretationen seiner Werke” (Mahler műveinek előadásmódjai) több fontos, új összefüggésre mutatott rá, s engem arra inspirált, hogy - ha lehet -, még újabbakat tárjak fel.

Minden zenész tisztában van azzal, hogy mielőtt és mialatt elsajátít egy „opuszt”, meg kell, hogy ismerje az adott zenetörténeti kor, a zeneszerző (szerzők) és a mű stílusjegyeit, s pontosan kell ismernie a darab keletkezésének körülményeit is. Ez azonban – meggyőződésem szerint – csak a kezdet. Ennél sokkal többre van szükség. Nevezetesen arra, hogy a zenész – előadó - a belső, vagy rejtett összefüggések feltárását és azok bemutatásának szándékát is céljának tekintse, mert meggyőződésem, hogy e két utóbbi semmilyen művel kapcsolatban, semmilyen alkalommal sem mellőzhető.

„Szösszenetem” születésének apropója tehát az volt, hogy feltárjak néhány, vagy legalább egy – eleddig ismeretlen, rejtőzködő - összefüggést Mahler: „Lieder eines fahrenden Gesellen” című dalciklusának esetében. Ám mielőtt belevágnék, álljon itt néhány – a megértést megkönnyítő – információ.

Mahler dalciklusa vélhetően 1884/85- ben keletkezett. Ihletője Johanna Richter énekesnő volt, akivel a zeneszerző Kasselben, Németországban találkozott. A nagy, ám beteljesületlen szerelemről bécsi egyetemi tanulótlársának, Friedrich Löhrnek vallott a zeneszerző 1885 jan.

1- én keltezett levelében, amelyben egyben a készülő dalciklusról is írt néhány sort:
„Ich habe einen Cyklus geschrieben, vorderhand sechs, die alle ihr gewidmet sind [...] –Die Lieder sind so zusammengestellt, als ob ein fahrenden Gesell, (...), nun in die Welt hinauszieht, und so vor sich hinwandelt.”

A szöveg fordítása:

„Egy ciklust írtam, - egyelőre hat darab -, amelyeket mind neki ajánlottam [...] A dalok úgy vannak összeállítva, mintha egy vándorló, úton lévő //, (...), nekivágna a nagyvilágnak és, csak úgy, magának, maga felé vándorolna...”

Herta Blaukopf: Mahler. Briefe (Wien-Hamburg, 1982.) 33. Források: 6.

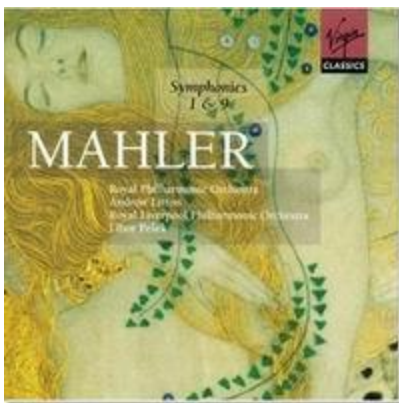
Nem véletlenül hagytam üresen a „Geselle”- szó fordításának helyét az idézetben. Ahhoz azonban, hogy rávilágíthassak arra, miért is tettem ezt, először az említett kifejezés jelentését kell megosztanom Önökkel.

A „der Geselle” – többjelentésű szó. Elsődleges értelme: mesterlegény, vagy iparos legény, másodlagos jelentése, ami az említett források szerint pozitív és vidám tartalommal párosul, vagy épp gunyoros értelemben használatos: fiatalember, legény, harmadik értelme pedig: társ vagy pajtás. (Források: 7. 8.)

A kérdés az: a dalciklus címének esetében vajon hol rejtőzködhet az eddig felfedezetlen tartalom?

Ahhoz, hogy megismerjük a jelent, látnunk kell azt is: mi volt a múlt. A ciklus mai, eddigi, és hivatalosan elfogadott címe: „Egy vándorlegény dalai” (többek között ezért is énekelték és éneklük napjainkig főleg férfiak a fenti dalokat). A hím nem valóban helytálló – a dalokban egy férfi mesél egy nőhöz fűződő érzéseiről, többek között -, ám a vándorlegény-kifejezés már legalábbis vitatható.

Lássuk csak, miért. A ma használatos fordítás a szó második jelentésén alapul, s ha ezt fogadjuk el evidenciaként, akkor a következő értelmezés lenne pontos: „Egy vándorló legény/fiatalember dalai”. Az általam forrásként használt szótárak azonban megjegyzik, hogy a „der Geselle”- kifejezés vidám, vagy gunyoros jelentéssel párosul ebben a fenti esetben, amely tulajdonságok se a ciklus tartalmára és zenéjére, se Mahler személyiségére, se művészetére nem vonatkoztathatók.

Mahler nem volt az az önmagából is viccet faragó-személyiség sem, s alapvetően tragikus lényére fényes bizonyíték az is, hogy művésze lelkiségének három fő mozgatórugója a szerelem, a veszteség, és a depresszió voltak. (Az Istenkeresés és egyebek mellett persze.)

A dalciklus keletkezésének idején is a viszonzatlan szerelem és annak – szerinte egyenes következménye - az öngyilkosság gondolata foglalkoztatta, amely állapot erősen hasonlatos ahhoz a „Werther-szindrómához”, ami Johann Wolfgang von Goethe:

„Az Ifjú Werther szenvedései” c. műve után okozott öngyilkossági „járványt” az akkori Németországban. Mahler a források szerint Adam Mickiewicz: „Dziady” c. költeményét is forgatta, ami szintén egy viszonzatlan szerelem történetét meséli el. (Források: 5.)

Amennyiben tehát ragaszkodunk az eddig elfogadott cím szinte teljes megtartásához, akkor az meggyőződésem szerint inkább így lenne helytálló: „Egy vándorló, vagy esetleg így: egy úton lévő fiatalember dalai”.

De nézzük a másik megoldást, a „der Geselle” szó első értelmezését, ami a mesterlegény, iparos legény-jelentés. Ha ezt ismerjük el elsődlegesnek, akkor a cím pontos fordítása így hangzik: „Egy vándorló mesterlegény (iparos legény) dalai”. Ez a fordítás – meggyőződésem szerint - már közelebb jár az igazsághoz, mivel ez a jelentés a késő középkori németből származtatható, amikor is a mesterlegények vándorútja nem csak egyfajta „bolyongás”-nak volt tekinthető, hanem mesterré avatásuk, megérésük fontos részét képezte.

Ilyen „beavatáson” megy át a ciklus főszereplője is. A teljes kétségbeesésből a fájdalom legmélyebb megéléséből jut el a drámai, ám egyáltalán nem felszabadító megnyugvásig, amire a ciklus végének gyászindulója is utal. Az a tény sem elhanyagolható, hogy Mahler a ciklus írása alatt – lévén pályája elején járt – akár mesterlegényhez, vagy iparos legényhez is hasonlóan érezhette magát.

De hogy még közelebb kerüljünk a rejtőzködő tartalomhoz, vizsgáljuk meg a következő vitatható pontot, a címben szereplő vándorlás tényét. Ha a dalok szövegét görcső alá vesszük kiderül, hogy fizikai mozgásról (effektív vándorlásról) csupán a második dalban hallhatunk, amelynek címe: „Ging heut’ morgens übers Feld” (A mezőre megyek ma reggel), a többi három dal inkább „belső” utazásról, egy lélekből megtett út szenvedéseiről szól.

Az első arról, hogy amikor majd máshoz megy feleségül a szeretett lény, az a szerző életének legszomorúbb napja lesz – „Wenn mein Schatz Hochzeit macht”. A harmadik arról, hogy az előbbieket okozta fájdalom egy izzó kés Mahler szívében – „Ich hab’ ein glühend Messer” -, vagy arról, hogy a kedvese két kék szeme a világot jelentette valaha – „Die zwei blaue Augen” – ami a negyedik dal.

A fentiek alapján valószínűnek tűnik, hogy a szó harmadik jelentése viszi leginkább a „kincskeresőt” a rejtőzködő kincshez, nevezetesen hogy mivel a vándorlás inkább lelki, mint fizikai, ezért a ciklus címét akár így is lehetne fordítani: „Egy útitárs dalai.” Ám ha ez így van, akkor választ kell találnunk arra is, hogy ki, vagy mi is az a bizonyos útitárs?

A választ maga Mahler írja le a negyedik dal vége felé: „Mein Gesell’ war Lieb und Leide...”, azaz: „Társaim a szerelem és a szenvedés voltak.” (Források: 9., 28-31. ütemig) Az általam utolsónak felvázolt elméletet támasztja alá az a tény is, hogy a ciklusban mindösszesen egyszer tűnik fel az említett „Gesell’ – Geselle” szó, akkor is a társ, vagy pajtás értelmében. Iparos legényről, mesterlegényről, fiataleberről, vagy legényről a ciklusban egyetlen konkrét hang sem esik.

Így tehát három új címet találtunk, amelyekből válasszon, kérem, ki-ki kedve szerint. Az első, az eredetihez leginkább hasonló, amely a „der Geselle”- szó második jelentésével dolgozik: „Egy vándorló/úton lévő fiatalember dalai”. A második – a szó elsődleges jelentésével -: „Egy vándorló/úton lévő mesterlegény dalai”, s végül a harmadik – a szó harmadik értelmével: „Egy útitárs dalai”.

Nem állítom, hogy mostantól mindenkinek át kellene neveznie – az általam feltárt összefüggések alapján – a dalciklust, de meggyőződésem, hogy a „kutakodás” érdekes lehetőségekre derített fényt, s reményeim szerint néhány, eddig ismeretlen összefüggést tárt fel.

S mivel a második oldali idézet befejezésével még adós maradtam, - amelyet a harmadik változat mellett foglalnál állást egészítettem ki -, ezért Mahler szavaival zárom „szösszenetemet”, ami – úgy hiszem - egy arasznyival a felszín alá vitte azokat a lelkes olvasókat, aki kibírták, és velem együtt gondolták végig röpke eszmefuttatásomat. „Egy ciklust írtam, - egyelőre hat darab -, amelyeket mind neki ajánlottam [...] A dalok úgy vannak összeállítva, mintha egy ÚTON LÉVŐ TÁRS - ÚTITÁRS, (...) nekivágna a nagyvilágnak és, csak úgy, magának, maga felé vándorolna...”
Gustav Mahler

Források:

1. International Gustav Mahler Society - Gustav Mahler Gesellschaft, www.gustav-mahler.org/english/
2. Gustav Mahler élete, www.austria.info/.../mahler.../gustav-mahler-elete-1258070.html - Tárolt változat
3. Gustav Mahler, Brockhaus-Riemann, III. kötet, 468-471 o.
4. The New Grove, The New Grove Turn of the Century Masters: Janacek, Mahler, Strauss, Sibelius (Composer Biography Series)
5. Peter Revers - Oliver Korte: „Gustav Mahler. Interpretationen seiner Werke”, Laber Verlag
6. MAHLER Lieder eines fahrenden Gesellen Egy vándorlegény dalai, www.lfze.hu/allomany/Mahler
Vandorlegeny.pdf
7. Sprachwissen - duden.de, www.duden.de/sprachwissen - Tárolt változat
8. Német-Magyar, Magyar-Német Szótár, Akadémiai Kiadó, 2004
9. Mahler: Lieder eines fahrenden Gesellen, dalciklus, Edition Peters, E. P. Nr. 9265, 1982